

تأثیر درآمدهای گردشگری بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی
مطالعه موردی: ۲۳ کشور جهان
یوسف محنت‌فر^۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۰۸/۳۰ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۱۱/۲۸

چکیده

امروزه توسعه گردشگری مورد توجه برنامه‌ریزان اقتصادی دولتی و خصوصی همه کشورهای قرار گرفته است. بسیاری از کشورها، به صورت فزاینده‌ای، به این حقیقت پی برده‌اند که برای بهبود وضعیت اقتصادی خود باید درصد یافتن راه‌های تازه‌ای برای افزایش درآمدهای خود برآیند. توسعه صنعت گردشگری به‌ویژه برای کشورهای در حال توسعه که با معضلاتی همچون میزان بیکاری، محدودیت منابع ارزی و اقتصاد تک‌محصولی مواجه‌اند، از اهمیت زیادی برخوردار است. در کشورهایی که برای توسعه اقتصادی با محدودیت منابع داخلی روبه‌رو هستند استفاده از منابع خارجی برای سرمایه‌گذاری و افزایش درآمدهای توریسم امری ضروری است. لذا با توجه به اهمیت موضوع، در این مقاله، اثر درآمدهای گردشگری بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ۲۳ کشور عضو چشم‌انداز را مورد مطالعه قرار داده‌ایم. بدین منظور، با استفاده از روش اقتصادسنجی داده‌های تابلویی، در یک نمونه شامل ۲۳ کشور طی دوره ۲۰۰۸-۲۰۱۴ اثر درآمدهای گردشگری به‌همراه سایر متغیرهای تأثیرگذار بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بررسی شده است. نتایج حاصل از برآورد الگو نشان می‌دهد که اثر درآمد یادشده بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی مثبت و معنی‌دار است. همچنین درجهٔ بازبودن اقتصاد و تولید ناخالص داخلی سرانه، بر میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، اثر مثبت و معنی‌دار اما میزان تورم، بر سرمایه‌گذاری، اثر منفی و معنی‌دار دارد.

واژه‌های کلیدی: توسعه اقتصادی، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، درآمدهای گردشگری، داده‌های تابلویی

طبقه‌بندی JEL: F21, L33, C23

^۱ استادیار اقتصاد دانشگاه مازندران (ایمیل: y.mehnatfar@umz.ac.ir)

مقدمه

در شصت سال اخیر، گردشگری از رشد پیوسته‌ای برخوردار بوده است. به طوری که به یکی از بخش‌های اقتصادی با سرعت رشد بالا در جهان تبدیل شده است. طی سال‌های ۱۹۵۰-۲۰۱۱، گردشگری بین‌المللی با نرخ رشد سالانه ۶/۸ درصد، از ۲۵ میلیون گردشگر در سال ۱۹۵۰ به ۹۸۵ میلیون در سال ۲۰۱۳، افزایش یافت. براساس پیش‌بینی‌های رسمی سازمان جهانی گردشگری (UNWTO) تا سال ۲۰۲۰، تعداد گردشگر ورودی در سطح جهان به ۱/۸ میلیارد نفر خواهد رسید (سازمان جهانی گردشگری، ۲۰۱۴). ایران سرزمینی چهارفصل و با تمدنی چندهزارساله است که از جاذبه‌های متنوع و منحصر به فرد تاریخی، مذهبی، فرهنگی، طبیعی و... برخوردار است. به همین دلیل در رتبه‌بندی جهانی، از نظر برخورداری از جاذبه‌های گردشگری، در بین ده کشور اول جهان قرار دارد. اما با وجود این هنوز نتوانسته است جایگاه واقعی خود را در دنیا به دست آورد. با توجه به محدودیت منابع، امکان رشد اقتصادی از طریق استفاده بیشتر از مقادیر عوامل تولید محدود است و بهبود بهره‌وری بهترین روش برای دستیابی به رشد اقتصادی پایدار است. افزون بر این، بهبود بهره‌وری به افزایش رقابت‌پذیری بنگاه‌ها و بقای آن‌ها در بازارهای جهانی کمک می‌کند. رشد اقتصادی یکی از اهداف مهم هر اقتصاد محسوب می‌شود که تحت تأثیر عوامل متعددی از جمله سرمایه‌گذاری و صادرات قرار می‌گیرد. در اقتصاد باز، تکنولوژی و دانش ممکن است از طریق صادرات و واردات منتقل شده و در نتیجه موجب رشد اقتصادی شود و این امر، به نوبه خود، صادرات و واردات را تحت تأثیر قرار دهد. با افزایش درآمدهای توریسم در کشور متغیرهای مهم اقتصاد کلان کشور از جمله سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، که مؤثرترین و واقعی‌ترین نوع سرمایه‌گذاری است، تحت تأثیر قرار می‌گیرد؛ در نتیجه رشد اقتصادی افزایش می‌یابد. ورود سرمایه باعث کاهش قیمت سرمایه (عامل کمیاب تولید در کشور در حال توسعه) شده، بنابراین تولید اشتغال می‌شود و با توجه به ویژگی جمعیت و نرخ رشد آن، بیکاری کاهش می‌یابد. همچنین افزایش درآمدهای توریسم باعث افزایش نرخ رشد اقتصادی و کاهش خروج سرمایه می‌شود.

از دیدگاه کلاسیک، سرمایه عامل اصلی رشد است که خود از پس‌انداز ناشی می‌شود. در دیدگاه نئوکلاسیک، سرمایه‌گذاری و در نتیجه رشد تنها از سرمایه‌های داخلی ناشی نمی‌شود؛ زیرا بعضی از کشورها با مشکل کمبود سرمایه مواجه‌اند، لذا اقدام به جذب سرمایه‌های خارجی می‌کنند. اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در بهبود و گسترش صادرات و تعامل اقتصاد کشور با دنیای خارج آشکار است. مهم‌ترین نقش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، در انتقال اقتصاد کشور میزبان، از صادرات مواد خام به صادرات کالاهای کارخانه‌ای و صنعتی است و در بعضی از حالت‌ها حتی موجب صادرات کالاهای با تکنولوژی بالا هم می‌شود. از طرف دیگر، اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشور میزبان تنها در رشد صادرات و تغییر ساختار آن خلاصه نمی‌شود؛ بلکه انتقال دانش جهانی و ورود کشور میزبان به شبکه تولیدات جهانی نیز از مهم‌ترین اثرات

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی است. با توجه به مطالب ذکر شده، برای تعیین و اجرای سیاست‌های موفق در سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، صادرات و رشد اقتصادی، تعیین نوع ارتباط بین این متغیرها ضروری به نظر می‌رسد (خداپناه، مسعود و سیه حسنونند ۱۳۹۳). همچنین به لحاظ نظری، دو عامل سرمایه‌انسانی و تحقیق و توسعه نقش اساسی در رشد بهره‌وری دارند. سرمایه‌انسانی شامل ابعاد متفاوتی چون آموزش، تخصص و مهارت، تجربه و سلامتی است. شایان ذکر است، فناوری از دو منبع داخلی و خارجی ارتقا می‌یابد. منبع داخلی ارتقای فناوری هزینه‌های تحقیق و توسعه‌ای است که بنگاه‌ها صرف تحقیقات می‌کنند و از طریق آن سطح فناوری را ارتقا می‌دهند. منبع خارجی به اثرات سرریز هزینه‌های تحقیق و توسعه از کشورهای پیشرفته به داخل کشور گفته می‌شود. از آنجا که پیشرفت‌های چشمگیری در زمینه ارتباطات و تکنولوژی حاصل شده است، نحوه رقابت نیز به مراتب سخت‌تر شده و کشورها برای اینکه بتوانند بر رقبا خود غالب شوند بایستی شرایط و زمینه‌های ورود سرمایه‌های خارجی به کشور را به صورت همه‌جانبه فراهم نمایند. در حوزه اقتصادی، سیاست افزایش درآمدهای توریسم و فعال کردن بخش خصوصی یکی از ابزارهای مهم در جذب سرمایه‌های خارجی و گسترش افق نگرش شرکت‌های چندملیتی به انتقال سرمایه‌های خود به کشور میزبان است که بر توسعه توریسم و مکانیزم بازار تأکید دارد. این سیاست همراه با سیاست آزادسازی اقتصادی به منظور رفع و تعدیل موانع سرمایه‌گذاری خارجی و مقررات‌زدایی در فعالیت‌های اقتصادی، ضمن پذیرش قوانین و مقررات حفظ و احترام مالکیت سرمایه، سبب می‌شود تا ورود سرمایه‌های خارجی به کشور میزبان شدت یابد. در شرایطی که وضعیت پس‌انداز داخلی به گونه‌ای است که تکافوی سرمایه مورد نیاز را نمی‌دهد، جذب

سرمایه‌های خارجی به شکل سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI) می‌تواند اثر مؤثری بر تأمین مالی محسوب شود. امروزه کشورهای در حال توسعه، در یک محیط رقابتی به دنبال جذب سرمایه‌های خارجی، بسترسازی گسترده‌ای را از نظر سیاسی، اقتصادی، حقوقی و فرهنگی فراهم کرده‌اند. طی چند دهه اخیر، پس از بحران‌های مالی، به خصوص در زمینه اخذ وام، اهمیت این نوع سرمایه‌گذاری‌ها بیشتر شد و رقابت گسترده‌ای بین کشورها برای جلب سرمایه‌های مستقیم خارجی صورت گرفت. در مطالعه حاضر سؤالی که مطرح می‌شود این است که آیا درآمدهای گردشگری تأثیر مثبت و معناداری بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارد؟

در این مقاله پس از مقدمه، به بررسی مبانی نظری و ادبیات موضوع پرداخته شده و بخش سوم به تأثیر درآمدهای گردشگری بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی اختصاص یافته و در بخش چهارم به تفسیر الگوی برآورد شده پرداخته و در بخش پایانی به نتایج و پیشنهادها اشاره شده است.

۱. * Foreign Direct Investment

مروری بر مبانی نظری

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

تعاریف مختلفی از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ارائه شده است.

صندوق بین‌المللی پول^۱ سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را چنین تعریف کرده است: سرمایه‌گذاری مستقیم با هدف کسب منافع طولانی‌مدت که توسط شخصیتی حقیقی یا حقوقی مستقر در اقتصادی معین صورت می‌گیرد.

سازمان توسعه و همکاری اقتصادی^۲ سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را چنین معرفی می‌کند: سرمایه‌گذاری که با هدف ایجاد روابط اقتصادی مستمر و اعمال نفوذ مؤثر مدیریت در مواردی چون ایجاد یک شرکت با مالکیت کامل، تأسیس مؤسسه فرعی، تأسیس شعبه و تملک دارایی کامل یک شرکت موجود و یا مشارکت در یک شرکت جدید یا موجود، صورت می‌گیرد. سازمان تجارت جهانی^۳ نیز، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را بدین صورت تعریف می‌کند: سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی زمانی صورت می‌گیرد که سرمایه‌گذار یک کشور (کشور مادر) یک دارایی را در کشور دیگر (میزبان) با هدف مدیریت آن به دست می‌آورد.

از دیدگاه کنفرانس تجارت و توسعه ملل متحد^۴، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی عبارت است از سرمایه‌گذاری‌هایی که متضمن مناسبات بلندمدت و منعکس‌کننده کنترل و نفع مستمر شخصیت حقیقی یا حقوقی مقیم یک کشور در شرکتی خارج از موطن سرمایه‌گذار باشد.

عوامل مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به چهار بخش: عوامل طبیعی، عوامل حمایتی و تشویقی، عوامل سیاسی و عوامل اقتصادی تقسیم‌بندی می‌شوند. یکی از عوامل تأثیرگذار در اقتصاد ملی آزادسازی اقتصادی است که معمولاً با اجرای سیاست‌های کنترلی در اقتصاد مانند: رفع موانع تعرفه‌ای، خصوصی‌سازی، سیاست‌های ارزی، اصلاح سیاست‌های مالیاتی، اصلاح یارانه‌ها همراه است.

گردشگری

یکی از اهداف بسیار مهم کشور، تا سال ۱۴۰۴ (طبق سند چشم‌انداز در افق ۱۴۰۴)، دست یافتن ج.ا. ایران به جایگاه اول اقتصادی، علمی، فناوری در سطح منطقه است. براساس این سند، ایران در ۱۴۰۴ کشوری توسعه‌یافته در منطقه با متوسط نرخ رشد اقتصادی هشت درصد هدف‌گذاری شده است. جمهوری اسلامی ایران، به لحاظ جغرافیایی در منطقه‌ای قرار گرفته که شامل آسیای میانه، قفقاز، خاورمیانه، خلیج فارس، افغانستان، پاکستان است. این منطقه به علت

^۱ International Monetary Fund (IMF)

^۲ Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD)

^۳ World Trade Organization (WTO)

^۴ United Nation Conference on Trade and Development (UNCTAD)

برخورداری از موقعیت ژئوپلیتیک، ژئواستراتژیک، ژئواکونومیک (شامل برخورداری از نفت، گاز و به‌طورکلی انرژی، بازار و تجارت، خطوط مواصلات بین‌المللی و احیای جاده ابریشم که محل تلاقی و راه ارتباطی اروپا به جنوب و جنوب شرق آسیاست) و نیز ژئوکالچرال (منطقه فرهنگی) کانون توجه ایران قرار گرفته است. با توجه به مطالب گفته شده، این مقاله برآن است تا به مقایسه وضعیت ایران در برخی از شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی میان کشورهای منطقه، مطابق با سند چشم‌انداز، بپردازد. گردشگری در مفهوم پایداری دربرگیرنده پردازش معنایی خاص خود است. زایش این مفهوم در ادبیات گردشگری، حاصل تلاش در جهت دست‌یابی به پایداری در تمامی زمینه‌های توسعه است. توسعه پایدار از نظر زیست‌محیطی، غیرمخرب؛ از نظر فنی، متناسب؛ از نظر اقتصادی، پویا؛ از نظر اجتماعی، قابل‌پذیرش مردم است. حال اگر توسعه پایدار یکی از اهداف عینی این عصر از صنعت گردشگری است، پس، اندازه‌گیری عملکرد و اثراتش در مقصدهای گردشگری یک ضرورت است. این پرسشی است که، از سال ۱۹۹۰، در علم گردشگری ایجاد شده است: چگونه می‌توان ترقی و پیشرفت مقصدهای گردشگری را به سمت توسعه پایدار گردشگری اندازه گرفت؟ گردشگری را می‌توان «صنعت سفید» نام نهاد؛ زیرا، برخلاف اغلب صنایع تولیدی، بدون آلوده‌سازی محیط زیست انسانی زمینه‌ساز دوستی و تفاهم بین ملت‌هاست و صلح و صفا را برای مردم به ارمغان می‌آورد. گردشگری، درحکم یک منبع درآمد و ایجاد اشتغال در سطح ملی، می‌تواند راهی برای توسعه اقتصادی در قلمرو ملی باشد. این صنعت، به‌خصوص در زمانی که سود فعالیت‌های دیگر بخش‌های اقتصادی در حال کاهش باشد، جانشین مناسبی برای آن‌ها و راهبردی برای توسعه است. براین اساس، علت اصلی توسعه گردشگری غلبه بر پایین بودن سطح درآمد و ارائه فرصت‌های جدید شغلی و تحولات اجتماعی در جامعه است و امیدهایی را برای کاهش فقر، به‌خصوص در مناطقی که به‌نحوی دچار رکود اقتصادی شده‌اند، فراهم می‌کند. از دیدگاه اقتصادی، یکی از صنایع بسیار پردرآمد، پاک، کم‌هزینه در اقتصاد، صنعت توریسم و گردشگری است. از این رو شاهدیم که، در سالیان گذشته، بسیاری از کشورهای جهان، با درک موقعیت برتر صنعت توریسم در الگوهای مختلف توسعه اقتصادی، در پی آن‌اند تا امکانات گردشگری خود را گسترش دهند. کشورهای صاحب نفت یا کشورهایی که تنها یک منبع درآمدی در اختیار دارند نباید از کنار صنعت گردشگری به‌راحتی عبور کنند؛ چون، مؤلفه بسیار مطلوبی برای تنوع درآمدی آنان است. البته برخی از کشورهای حوزه خلیج فارس هم، با اتکا به صنعت توریسم و تجهیز زیرساخت‌های آن، توانسته‌اند در سالیان گذشته پذیرای تعداد زیادی از گردشگران جهانی باشند؛ به‌طوری‌که بسیاری از کارشناسان اقتصادی توفیق این کشورها در حوزه تجارت را ناشی از موفقیت آنان در صنعت توریسم می‌دانند. درآمدهای حاصل از جهانگردی معرفی نوعی صادرات نامرئی و پنهان است؛ یعنی این درآمد نتیجه فروش خدمات جهانگردی در یک کشور به جهانگردان و مسافران خارجی است. هم‌اکنون جهانگردی بیش از هر فعالیت اقتصادی و صنعتی دیگر در جهان موجب حرکت سرمایه‌ها شده است. مصارف و درآمدهای

حاصل از این صنعت هم، به مراتب بیشتر و سریع تر از تولیدات ناخالص ملی و صادرات جهانی کالا و خدمات، رشد می یابد. صنعت گردشگری بیش از ۱۱ درصد کل تولید ناخالص ملی جهان را دربرمی گیرد. همچنین، در حدود ۲۰۰ میلیون نفر در مشاغل وابسته به این صنعت، به ویژه در بخش حمل و نقل، مشغول به کارند و سالانه نزدیک به ۷۰۰ میلیون سفر در سطح جهانی صورت می گیرد. این درحالی است که انتظار می رود این ارقام تا ۸ سال دیگر، یعنی تا سال ۲۰۲۰، به میزان دو برابر افزایش یابد. براین اساس هم اکنون توریسم، مهم ترین کالای صادراتی در ۴۹ کشور توسعه یافته است که در ۳۹ کشور نخستین کالای صادراتی محسوب می شود. در اقتصاد امروزی، گردشگری نقشی اساسی در توسعه پایدار دارد و یکی از ملاک های مهم توسعه یافتگی محسوب می شود. با توجه به ضرورت توسعه پایدار، که شامل توسعه همه جانبه با ثبات و آینده نگر است، تقویت و بهبود وضعیت گردشگری و سایر بخش های اقتصاد از جایگاه برجسته ای برخوردار است. گردشگری می تواند به توسعه پایدار در کشور، از بعد اقتصادی، کمک کند؛ زیرا، سبب افزایش درآمد ملی، اشتغال، سرمایه گذاری داخلی و خارجی، ثبات اقتصادی و تداوم فعالیت های اقتصادی و توسعه منطقه ای می شود. با توجه به این که صنعت گردشگری یکی از مهم ترین و پردرآمدترین صنایع جهان در آغاز هزاره سوم است، می تواند نقش قابل توجهی در تأمین درآمدهای ارزی و رشد توسعه اقتصادی کشورها ایفا کند. یکی از اهداف مهمی که کشورها به دنبال تحقق آن هستند، مسئله رشد و توسعه اقتصادی است؛ چراکه در این روند، منافع و مزایای فراوانی برای هر کشور به دست می آید. راه های رسیدن به رشد در کشورها متفاوت است و عوامل زیادی بر آن مؤثر است. در نتیجه، مسئله اصلی این است که چه عواملی تأثیر بیشتری بر رشد کشورها می گذارد. یافتن عوامل مؤثر و راه ها و اتخاذ سیاست هایی که منجر به رشد می شود، در هر دوره از زمان، متفاوت است و شرایط اقتصادی، سیاسی، اجتماعی هر کشور تعیین کننده است. از دیگر سیاست های مؤثر بر جلب سرمایه های خارجی، جذب توریسم و گردشگر یا واگذاری این نوع فعالیت اقتصادی به بخش خصوصی است. باید اشاره شود که اهداف خصوصی سازی در هر کشور با توجه به سیاست ها و برنامه های اقتصادی و راهبردهای کلی جامعه اتخاذ می شود. از آنجاکه برنامه های اقتصادی و راهبردی در کشورها متفاوت است، در نتیجه خصوصی سازی نیز به دنبال اهداف ملی و بومی خاص هر کشور است. در کشورهای پیشرفته و توسعه یافته، فرایند خصوصی سازی در پی اهدافی مانند افزایش کارایی و کسب درآمد و کاهش بار مالی دولت است؛ درحالی که، در کشورهای در حال توسعه با توجه به مشکلات و شرایط توسعه نیافتگی، خصوصی سازی به دنبال اهداف وسیع تری است و باید به مشکلات و تنگناهای بیشتری پاسخ دهد (محنت فر و جعفری صمیمی ۱۳۸۷).

اثرگذاری در آمد گردشگری بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

گسترش مداخله دولت از طریق اهرم بودجه، که به بزرگتر شدن اندازه دولت می‌انجامد، باعث می‌شود تا کارایی تدابیر اتخاذ شده دولت در حوزه اقتصاد تضعیف شود و عملکرد سیاست‌های اقتصادی دولت مطلوب نباشد (مشیری، ۱۳۸۹). یکی از مهم‌ترین آثار منفی مداخله گسترده دولت در اقتصاد به صورت کاهش سرمایه‌گذاری‌های بخش خصوصی و تضعیف سرمایه‌گذاری خارجی ظاهر می‌شود. مداخله دولت بنابر دلایل زیر می‌تواند جریان ورود سرمایه‌گذاری خارجی به کشور میزبان را تحت تأثیر منفی قرار دهد: اولاً منابع مالی این مداخله، که با تأکید بیشتر بر مالیات‌های انحرافی تأمین شده است، به اختصاص نیافتن بهینه منابع و کاهش کارایی بنگاه‌ها منجر می‌شود، سود حاصل از فعالیت را تقلیل می‌دهد و مکانیزم بازار ورود سرمایه خارجی را به کشور تضعیف می‌کند. ثانیاً افزایش اندازه دولت به مفهوم قرارگیری مصرف بخش دولتی به جای بخش خصوصی است که باعث می‌شود مصرف محصولات متمایز در داخل کشور کاهش یابد و این خود تأثیر منفی بر صنعت گذاشته و به خروج بنگاه‌ها از بازار منتهی می‌شود. خروج بیشتر بنگاه‌ها از بازار تأثیر منفی بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارد (راسخی و سیدی، ۱۳۸۷). اصلاحات نهادی مانند خصوصی‌سازی و مقررات‌زدایی، نه تنها شرایط داخلی اقتصاد را به نفع بخش خصوصی تغییر می‌دهد، بلکه تجارت بین‌المللی و سرمایه‌گذاری خارجی را نیز متأثر می‌سازد. خصوصی‌سازی و تغییراتی که همراه با آن ایجاد می‌شود نشانه‌ای محکم است برای سرمایه‌گذاران خارجی مبنی بر اینکه اقتصاد به طور جدی در حال تغییر مسیر به سمت نظام بازار است و امکان برگشت آن وجود ندارد. بنابراین، خصوصی‌سازی همراه با مقررات‌زدایی و سایر تغییرات نهادی و قانونی می‌تواند موجب کاهش نااطمینانی شده و محیط مناسبی برای سرمایه‌گذاران خارجی و داخلی و همچنین رشد اقتصادی فراهم آورد (مشیری، ۱۳۸۹). به طور خلاصه، خصوصی‌سازی شرکت‌های دولتی می‌تواند علامت مثبتی برای بخش خصوصی داخلی و خارجی جهت سرمایه‌گذاری‌های بیشتر از طریق تضمین مسئولیت‌های مالی دولت و تأمین ثبات اقتصادی و پایداری به قوانین مکانیزم بازار - به عنوان کاهش‌دهنده ریسک سرمایه‌گذاری - به حساب آید (کی، ۲۰۰۰، مادرید، ۱۹۹۹، ماکسفیلد، ۱۹۷۷).

نخستین علت توسعه صنعت گردشگری در اغلب کشورها، بهره‌برداری از منافع اقتصادی آن است؛ اگرچه علل دیگری نیز در این مورد ارائه می‌شود (رنجبریان و زاهدی، ۱۳۷۹). به نظر او (۲۰۰۵)، صنعت گردشگری می‌تواند تأثیر مهمی بر افزایش اشتغال و درآمدهای مرتبط با مکان‌های اقامتی و نیز درآمدهای دولتی کشورها داشته باشد. از این رو گردشگری به دو صورت مستقیم و غیرمستقیم بر رشد اقتصادی تأثیر می‌گذارد.

۱ Kay
۲ Madrid
۳ Maxfield

مطالعات تجربی

در این بخش از مقاله، مطالعات تجربی موضوع مرور می‌شود:

صفدری و همکاران (۲۰۱۲) ارتباط بلندمدت بین مصارف صنعت گردشگری و رشد اقتصادی برای ایران را، طی دوره ۱۹۷۵-۲۰۰۸، بررسی کردند. نتایج این مطالعه، که براساس مدل خودرگرسیون برداری انجام شده، بیانگر آن است که مخارج گردشگری اثر مثبتی بر رشد اقتصادی دارد.

جعفری صمیمی و همکاران (۲۰۱۱) رابطه علیت بین صنعت گردشگری و رشد اقتصادی را، با استفاده از مدل پانل خودرگرسیون برداری، در کشورهای در حال توسعه و در دوره ۱۹۹۵-۲۰۰۹ بررسی کردند که نتایج نشان می‌دهد در بلندمدت رابطه دوطرفه مثبتی بین این دو متغیر وجود دارد.

یاوری و همکاران (۱۳۸۹)، با استفاده از روش گشتاورهای تعمیم یافته، ارتباط صنعت گردشگری و رشد اقتصادی را در منتخبی از کشورهای عضو کنفرانس اسلامی، در دوره ۱۹۹۰-۲۰۰۷، بررسی کردند؛ نتایج نشان می‌دهد ارتباط مثبت بین مخارج گردشگری و رشد اقتصادی در این کشورها وجود دارد.

لیتاوو (۲۰۱۱) رابطه گردشگری و رشد اقتصادی را طی سال‌های ۱۹۹۵-۲۰۰۸، برای پرتغال و بیست کشور همسایه، با استفاده از تخمین‌زننده‌های گشتاورهای تعمیم یافته سیستمی بررسی کرد؛ نتایج این مطالعه حاکی از آن است که گردشگری اثر مثبت و معناداری بر رشد اقتصادی دارد.

کاتیر کویگلو (۲۰۰۹) با استفاده از روش جوهانسون رابطه رشد اقتصادی و گردشگری را برای ترکیه مورد بررسی قرار داد. این مطالعه که برای سال‌های ۱۹۶۰-۲۰۰۶ طراحی شده بود رابطه علیت بین صنعت گردشگری و رشد اقتصادی را رد کرد.

وان - چن و بو - نانگ (۲۰۰۸) در مطالعه‌ای به بررسی رابطه گردشگری و رشد اقتصادی، با استفاده از داده‌های سالانه ۱۹۹۵-۲۰۰۵، در ۸۸ کشور مختلف پرداختند. آن‌ها در این بررسی از یک مدل غیرخطی استفاده کردند و به تحلیل موضوع پرداختند. نتایج نشان می‌دهد که رابطه مثبت و معناداری بین رشد گردشگری و رشد اقتصادی در این کشورها وجود دارد.

اجنیو - مارتین و همکاران (۲۰۰۴)، به بررسی رابطه گردشگری و رشد اقتصادی در کشورهای آمریکای لاتین، طی دوره ۱۹۸۵ تا ۱۹۹۸، پرداختند. آن‌ها، از روش داده‌های تابلویی و تخمین‌زننده آرانو - بوند، برای پانل‌های پویا استفاده کردند و برآوردهایی، از رابطه بین رشد اقتصادی و رشد سرانه گردشگری، به دست آوردند. نتایج مطالعه آن‌ها نشان می‌دهد که صنعت

۱) Leitao

۲) Katircio

۳) Wan-Chen & Bwo-Nung

۴) Martin et al.

گردشگری برای رشد اقتصادی کشورهایی با درآمد پایین و متوسط همچون کشورهای آمریکای لاتین مناسب است.

کیم و همکاران^۱ (۲۰۰۶)، رابطه علی بین گسترش گردشگری و رشد اقتصادی را در تایوان آزمودند. یک آزمون علی به دنبال روش هم‌جمعی انجام شده است، تا رابطه علیت بین گسترش گردشگری و رشد اقتصادی را مشخص کند. نتایج نشان می‌دهد که رابطه تعادلی بلندمدتی بین گردشگری و رشد اقتصادی در کشور تایوان وجود دارد که یک رابطه علی دوطرفه است. به عبارت دیگر در کشور تایوان، گردشگری و رشد اقتصادی یکدیگر را تقویت می‌کنند.

دریتساکیس^۲ (۲۰۰۴)، اثر گردشگری بر رشد اقتصادی بلندمدت یونان را با استفاده از روش علیت گرنجر آزمود. یک بردار هم‌جمعی بین GDP میزان ارز مؤثر و درآمد حاصل از گردشگری بین‌المللی طی سال‌های ۱۹۶۰ تا ۲۰۰۰ وجود داشت. آزمون‌های علیت گرنجر، که بر مدل‌های تصحیح خطا پایه‌ریزی شده بود، مشخص کرد که یک رابطه علی قوی دوطرفه بین درآمدهای حاصل از گردشگری بین‌المللی و رشد اقتصادی وجود دارد. به طور مشابه، روابط علی معنی‌داری بین نرخ ارز مؤثر و رشد اقتصادی و همچنین، بین نرخ ارز مؤثر و درآمدهای حاصل از گردشگری بین‌المللی، در این سال‌ها، در یونان مشاهده شد.

اوه^۳ (۲۰۰۵) بحث می‌کند که در مطالعه بالا گوئر و کانتاولاف تأیید این فرضیه که گردشگری در اسپانیا به رشد اقتصادی آن منجر می‌شود، ممکن است به این واقعیت مربوط باشد که این کشور یکی از برترین کشورها در کسب درآمد از گردشگری بین‌المللی است. تحلیل هم‌جمعی در مطالعه وی، مشخص می‌کند که رابطه بلندمدتی بین درآمدهای گردشگری و رشد اقتصادی در کره جنوبی، طی دوره ۱۹۷۵ تا ۲۰۰۱، وجود ندارد. نتایج وی نشان می‌دهد که تنها یک رابطه از رشد اقتصادی به رشد گردشگری وجود دارد؛ از این رو در کره جنوبی، بیشتر رشد اقتصادی به گسترش گردشگری منجر می‌شود تا اینکه توسعه گردشگری به رشد اقتصادی کمک کند.

اوه همچنین اشاره می‌کند که رابطه علی بین گسترش درآمد گردشگری و رشد اقتصادی ممکن است توسط عوامل متفاوتی تعیین شود. به اعتقاد وی، اندازه اقتصاد ملی و درجه باز بودن اقتصاد همانند میزان محدودیت‌های سفر، در حکم عوامل فیزیکی، سبب تفاوت‌هایی بین تایوان و کره جنوبی شده است. علاوه بر این عوامل، ممکن است درجه وابستگی به گردشگری، دوره زندگی مقصد گردشگری و سطح توسعه اقتصادی از دیگر عوامل تعیین‌کننده جهت علیت بین این دو متغیر باشد.

^۱ Kim et al.

^۲ Deristakis

^۳ Oah

سکیورا و کمپوز (۲۰۰۵)، در مقاله‌ای با استفاده از روش داده‌های تابلویی و چهار دوره زمانی پنج‌ساله بین ۱۹۸۰ تا ۱۹۹۹، به این نتیجه دست یافتند که به‌طور متوسط کشورهای گردشگر محور نسبت به کشورهای دیگر رشد بیشتری دارند. آنان همچنین اشاره می‌کنند که گردشگری، به‌تنهایی نمی‌تواند نرخ‌های رشد بالاتر این کشورها را توضیح دهد.

خوارزمی (۱۳۸۴) به بررسی رابطه علی بین گردشگری و تجارت در ایران، طی سال‌های ۱۳۳۸ - ۱۳۸۰، می‌پردازد. وی پس از بررسی روند ورودی گردشگران به ایران، طی این سال‌ها، هفت کشور از بین ده کشور عمده متقاضی یعنی کشورهای آلمان، فرانسه، انگلستان، هندوستان، ژاپن، پاکستان، ترکیه را انتخاب و از داده‌های سالیانه آن‌ها در تخمین الگوها استفاده کرده است. این محقق، به پیروی از شان و ویلسون، یک الگوی خودتوضیح‌برداری (VAR) شش‌متغیره در نظر گرفته و با استفاده از تکنیک رگرسیون‌های به‌ظاهر نامرتب تخمین زده و برای بررسی روابط علت و معلولی، بین متغیرهای تجارت و گردشگری، از آزمون تودا یا ماماتو (۱۹۹۵) استفاده کرده است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که رابطه علی یک‌طرفه بین تجارت و گردشگری (از تجارت به گردشگری) برقرار است. با توجه به این نتیجه، پیشنهاد شده که در برآورد الگوهای پیش‌بینی تقاضا برای گردشگری تجارت یک عامل مهم در نظر گرفته شود.

گائوتام^۲ (۲۰۱۱) در تحقیق خود به دنبال اثبات تجربی تأثیر مثبت گردشگری در نپال است. در این تحقیق، از آزمون هم‌جمعی برای رابطه بلندمدت، و از روش تصحیح خطا برای رابطه پویای کوتاه‌مدت استفاده شده است و همچنین برای رابطه علی میان متغیرها از آزمون علیت گرنجر استفاده می‌شود. نتایج حاکی از آن است که گردشگری، هم در کوتاه‌مدت و هم در بلندمدت، منجر به رشد اقتصادی می‌شود و علیت دوسویه میان متغیرها وجود دارد.

بوبکری و همکاران^۳ (۲۰۱۳)، در مقاله‌ای تحت‌عنوان خصوصی‌سازی و جهانی‌شدن، ارتباط دوطرفه بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و سرمایه‌گذاری خارجی در سبدمالی^۴ را با خصوصی‌سازی بررسی کردند. در این پژوهش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و سرمایه‌گذاری خارجی در سبدمالی، نماینده جهانی‌شدن در ۵۵ کشور در حال توسعه در طول دوره ۲۰۰۶ - ۱۹۸۴ در نظر گرفته شده است. نتایج پانل پویا ارتباط دوطرفه مثبت بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و خصوصی‌سازی را تأیید می‌کند.

ریسه و جی سم^۵ (۲۰۱۹)، در پژوهشی، تأثیر خصوصی‌سازی صندوق بازنشستگی را بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در آمریکای لاتین و اقتصادهای در حال گذار اروپای شرقی و آسیای مرکزی مطالعه کردند. نتایج مدل اثرات ثابت این مطالعه، که دوره زمانی ۲۰۰۶ - ۱۹۹۱ را

^۱Sequra & compos

^۲Gaotam

^۳.Boubakri, et al.

^۴. Foreign Portfolio Investment (FPI)

^۵.Reece & G.SAM

در برمی‌گیرد، بیانگر آن است که خصوصی‌سازی صندوق بازنشستگی تأثیر معنی‌داری در خالص جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارد و اثر آن در طول زمان افول نمی‌کند.

الگوی تحقیق:

روش‌شناسی تحقیق

باتوجه به اطلاعات آماری و محدودیت‌های موجود در استفاده از الگوهای سری زمانی، در دوره‌های زمانی کوتاه استفاده از روش داده‌های تابلویی، برای تلفیق داده‌های مقاطع و گروه‌های مختلف، روشی مفید محسوب می‌شود. الگوی کلی داده‌های تابلویی به شکل زیر است:

$$Y_{it} = \alpha + \beta X_{it} + u_{it}$$

که در آن Y_{it} متغیر وابسته و X_{it} برداری از k متغیر توضیحی است، u_{it} نیز جزء اخلاص است که نماینده متغیرهایی است که مستقیماً در الگو وارد نشده‌اند. می‌توان u_{it} را به این صورت تعریف کرد:

$$u_{it} = \mu_i + \lambda_i + \varepsilon_{it}$$

که در آن ε_{it} جزء اخلاص دارای توزیع نرمال با میانگین صفر و واریانس σ^2 است. μ_i بیانگر تفاوت‌های موجود بین مقاطع بوده و ثابت یا تصادفی بودن توزیع آن منجر به تعیین شکل الگو به ترتیب در قالب اثرات ثابت یا تصادفی می‌گردد. λ_i نیز نشان‌دهنده وجود اثرات زمانی در الگو است که منطبق با آن دو حالت یک‌طرفه ($\lambda=0$) و دوطرفه ($\lambda \neq 0$) برای الگو تحقق می‌یابد. در الگوی فوق i معرف مقطع و t معرف زمان است که نشان‌دهنده دوره زمانی مشاهدات می‌باشد. ضریب α نیز جزء ثابت کلی مدل نام دارد. به‌طور کلی برآورد الگو با استفاده از داده‌های تابلویی شامل مراحل: آزمون تشخیص پایایی (مانایی) بر روی داده‌ها، آزمون قابلیت تخمین مدل به‌صورت داده‌های تابلویی، آزمون تعیین اثرات ثابت یا اثرات تصادفی و برآورد پارامترهاست؛ لذا، پیش از برآورد الگوی اثر درآمد گردشگری بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، لازم است مانایی تمامی متغیرهای الگو مورد آزمون قرار گیرد؛ زیرا نامانایی متغیرها باعث بروز مشکل تخمین رگرسیون کاذب می‌شود. از سوی دیگر قبل از تخمین الگو از روش داده‌های تابلویی باید اطمینان یافت که امکان تخمین به‌صورت تلفیقی^۱ ($\mu=0$) وجود ندارد. به‌عبارت‌دیگر تفاوت بین دوره‌ها و نیز کشورهای انتخاب شده معنی‌دار است.

تصریح الگو:

حدود زمانی این پژوهش سال‌های ۲۰۰۸ - ۲۰۱۴ و حدود مکانی آن ۲۳ کشور منطقه چشم‌انداز است که شامل: ایران، ترکیه، ازبکستان، ترکمنستان، ارمنستان، آذربایجان، امارات،

^۱ Pooling

تاجیکستان، قرقیزستان، کویت، گرجستان، یمن، اردن، عربستان، لبنان، قطر، عمان، مصر، عراق، پاکستان، افغانستان، سوریه، بحرین، است.
الگوی زیر مورد به شرح زیر است:

$$FDI_{it} = \beta_0 + \beta_1 YTO_{it} + \beta_2 OPE_{it} + \beta_3 INF_{it} + \beta_4 GDP_{it} + \beta_5 IT_{it} + U_{it}$$

که در آن سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI_{it})، متغیر وابسته، درآمد حاصل از گردشگری (YTO_{it})، متغیر توضیحی، در نظر گرفته می‌شود. همراه با متغیر توضیحی، متغیرهای اضافی دیگری از جمله: درجهٔ بازبودن تجاری (OPE_{it})، تورم (INF_{it})، تولید ناخالص داخلی سرانه (GDP_{it}) به‌عنوان نماینده‌ای برای توسعهٔ اقتصادی و اندازهٔ بازار، تعداد کاربران اینترنت (IT_{it}) به عنوان متغیری برای زیرساخت‌ها برای کامل‌تر کردن الگو به آن اضافه شده است.
اندیس‌های i و t به ترتیب نماد کشور و سال‌اند.

داده‌های این پژوهش از منابع معتبر آماری نظیر گزارش‌های منتشرشده از سوی آنکتادو بانک جهانی و مؤسسهٔ بارومتر، برای بازهٔ زمانی ۲۰۰۸ - ۲۰۱۴، براساس حداکثر اطلاعات موجود جمع‌آوری شده است.

برآورد الگو و تحلیل نتایج:

آزمون معنی‌داری اثرات گروه (آزمون F)

در روش داده‌های تابلویی، لازم است در ابتدا همگن یا ناهمگن بودن مقاطع مورد آزمون قرار گیرد. در صورتی که مقاطع همگن باشند، به‌سادگی می‌توان از روش حداقل مربعات معمولی تلفیقی استفاده کرد، در غیر این صورت استفاده از روش اثرات ثابت ضرورت دارد.
در آزمون F، رد فرضیهٔ صفر بیانگر معنی‌داری اثرات ثابت است (گرین^۳، ۲۰۰۴). همان‌طور که در جدول ۱ ملاحظه می‌شود آمارهٔ محاسباتی F برابر ۴٫۷۶ می‌باشد و نشانگر معنی‌داری اثرات ثابت است.

آزمون چاو (آزمون FLeamer)

چاو (۱۹۶۰)، به‌منظور انتخاب بین مدل داده‌های تلفیقی و مدل اثر ثابت، مدلی با فروض زیر معرفی می‌کند:

$$H_0 : \mu_1 = \mu_2 = \dots = \mu_{N-1} = 0$$

$$H_1 = \text{Not } H_0$$

^۱ United Nation Conference on Trade and Development (UNCTAD)

^۲ Pooled Least Square

^۳ Greene

μ ضریب متغیر موهومی در مدل اثر ثابت است.

قبول فرض H_0 به معنی وجود داده‌های تلفیقی و استفاده از تخمین OLS برای حل مدل است. رد فرض H_0 به معنی وجود مدل اثر ثابت و استفاده از LSDV برای حل مدل است. بالتاجی (۲۰۰۵)، با فرض نرمال بودن توزیع جملات اختلال $(u_i \sim N(0, \sigma_i^2 I_{NT}))$ آماره مورد نیاز برای انجام این آزمون را این‌گونه بیان می‌کند:

$$F_0 = \frac{(RRSS - URSS) / (N - 1)}{URSS / (NT - N - K)} \sim F_{N-1, N(T-1)-K}$$

RRSS: مجموع مربعات پسماندهای مقید حاصل از روش حداقل مربعات معمولی است.
URSS: مجموع مربعات پسماندهای غیرمقید حاصل از روش حداقل مربعات با متغیر موهومی است.

T: تعداد سال‌های مورد بررسی است.

N: تعداد مقاطع است.

K: تعداد متغیرهای توضیحی است.

گرین (۲۰۰۳)، این آزمون را به شکل ساده‌تری بیان می‌کند:

$$F(n-1, nT-n-K) = \frac{(R^2_{LSDV} - R^2_{POOLED}) / (n-1)}{(1 - R^2_{LSDV}) / (nT-n-k)}$$

R^2 ضریب تعیین در مدل است.

اگر فرضیه H_0 رد شود به معنی وجود مدل اثر ثابت است و قبول فرضیه H_0 به معنی وجود مدل داده‌های تلفیقی و استفاده از روش OLS برای تخمین مدل است (بالتاجی، ۲۰۰۵).

جدول ۱: نتایج آزمون F_{Leamer}

Effects test	Statistic	Df	prob
Cross-section F	۲۱,۳۳۱	۲۱,۷۳۲	۰,۰۰۰۰
Cross-section Chi-square	۱۹۳,۸۰۳	۲۲	۰,۰۰۰۰

مأخذ: یافته‌های تحقیق

باتوجه به نتایج جدول، مدل از نوع پنل با اثرات ثابت و تصادفی است که در مرحله بعد از آزمون هاسمن برای انتخاب بین اثر ثابت و تصادفی استفاده می‌شود.

آزمون هاسمن

برای انتخاب بین دو روش اثرات ثابت و تصادفی، آزمون هاسمن استفاده می‌شود. در این آزمون فرضیه‌های زیر بررسی می‌شود:

H_0 : مدل اثرات تصادفی = بین اثرات فردی و متغیرهای توضیحی همبستگی وجود ندارد.

H_1 : مدل اثرات ثابت = بین اثرات فردی و متغیرهای توضیحی همبستگی وجود دارد.

در پژوهش حاضر آماره این آزمون ۱۲,۱۹۱ است و در نتیجه صفر رد و مدل اثرات ثابت انتخاب می‌شود.

آزمون ناهمسانی واریانس در داده‌های تابلویی

برای انجام آزمون ناهمسانی، واریانس بین جملات اختلال دو مدل رگرسیون مقید و نامقید تخمین زده می‌شود. در مدل نامقید، فرض همسانی واریانس یا فرض توزیع یکسان و مستقل^۱ جملات اختلال در نظر گرفته می‌شود در حالی که در مدل نامقید فرض بر یکسان نبودن واریانس جملات اختلال بین واحدهای مقطعی (ناهمسانی واریانس) است. با رد فرضیه صفر در آزمون نسبت راست‌نمایی لازم است مدل نامقید تخمین زده شود.

آماره آزمون مقاله حاضر ۵۲۱/۲۰ نشان می‌دهد که فرضیه صفر یا همسانی واریانس جملات اختلال رد شده و مدل دارای ناهمسانی واریانس است در نتیجه از روش حداقل مربعات تعمیم‌یافته و مدل نامقید استفاده می‌شود. نتایج آزمون‌ها و تخمین مدل در جدول زیر به اختصار مطرح می‌شود:

جدول ۲: نتایج آزمون هاسمن

Test summary	Chi-sq. statistic	Chi-sq. fd	Prob
Cross-section random	۱۰,۳۵۹	۴	۰,۰۳۴

مأخذ: یافته‌های تحقیق

جدول ۳: نتایج برآورد الگوی مورد مطالعه به روش داده‌های تابلویی (اثرات ثابت)

Variable	Coefficient	Std. Error	t- statistic	Prob
C	۹۱,۹۲۳۰۳	۹,۴۷۷۲۵۹	۹,۶۹۹۰۵۰	۰,۰۰۰۰
درآمد گردشگری (YTOit)	۰,۱۶۴۷۳۹	۰,۰۴۶۸۱۳	۳,۵۱۹۰۹۰	۰,۰۰۰۵
باز بودن اقتصاد (OPEit)	۰,۰۱۱۷۹	۰,۰۰۰۴۳۴	۲,۷۱۳۵۰۶	۰,۰۰۷۳
تورم (INFit)	-۰,۰۰۰۳۲۸	۰,۰۰۰۲۲۲	-۱,۴۷۷۳۰۹	۰۴۱۴۰
تولید ناخالص داخلی سرانه (GDPpit)	۷۸,۶۷۴۴۳	۱۳,۹۸۵۲۳	۵,۶۲۵۵۳۸	۰,۰۰۰۰
اینترنت (INit)	۰,۰۰۶۹۱۴	۰,۰۲۸۸۴۳	۰,۲۳۹۷۰۳	۰,۰۰۸۱۰۸
R-Squared	۰,۹۵۹۲۵۴			
Adjusted Squared	۰,۹۵۲۸۴۵			
F-S taticistic.....	۱۴۹,۶۶۳۰			
Prob(F-Statistic).....	۰,۰۰۰۰۰۰			
Durbin-Watson stat.....	۱,۳۴۸۲۱۱			

مأخذ: یافته‌های تحقیق

^۱ Independently Identically Distributed

مطابق جدول ۳، نتایج نشان می‌دهد که تمامی ضرایب از نظر آماری در سطح اهمیت ۵ درصد معنی‌دار هستند. تفسیر ضرایب الگو به شرح زیر است:

همان‌طور که ملاحظه می‌شود رگرسیون پردازش‌شده براساس آماره مورد مطالعه معنی‌دار است. نتایج نشان می‌دهد تمامی ضرایب از نظر آماری در سطح اهمیت ۵ درصد معنی‌دار هستند. علامت ضریب درآمد گردشگر مثبت و معنی‌دار نشان داده می‌شود؛ به‌طوری‌که، با افزایش یک میلیون دلار درآمد حاصل از گردشگری، میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای مورد مطالعه به اندازه ۰/۰۵۱ درصد افزایش می‌یابد؛ در نتیجه فرضیه پژوهش تأیید می‌شود. اثر درجه بازبودن اقتصاد در این مطالعه نیز مثبت و معنی‌دار است. همچنین نتایج تخمین نشان می‌دهد که تورم دارای علامت منفی و از لحاظ آماری معنی‌دار است. ضریب تولید ناخالص داخلی سرانه دارای اثر مثبت و معنی‌دار است. همچنین طبق نتایج کسب‌شده، تعداد کاربران اینترنت اثر مثبت معنی‌دار بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارد. به‌عبارت‌دیگر، همه متغیرهای برآورده‌شده دارای علامت‌های سازگار با تئوری‌های موجود هستند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

دست‌یابی به رشد اقتصادی بالا و پایدار، نیازمند شناخت عوامل مؤثر بر آن است. در میان عوامل مختلف مؤثر بر رشد و توسعه اقتصادی کشورها، صنعت توریسم یکی از عواملی است که گسترش آن موفقیت‌های قابل ملاحظه‌ای را برای برخی از کشورها به‌دنبال داشته است. از سوی دیگر، میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نیز در رشد اقتصادی همه کشورهای مورد بررسی اثر مثبت داشته و بالطبع، افزایش درآمدهای گردشگری باعث افزایش میزان سرمایه‌گذاری در این کشورها شده است. از این‌رو در مطالعه حاضر، رابطه بین صنعت گردشگری و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای منطقه چشم‌انداز، که همه در حال توسعه نیز هستند، با استفاده از الگوهای پنلی، مورد ارزیابی قرار گرفته‌اند. نتایج برآوردها نشان می‌دهد که درآمدهای گردشگری تأثیر مثبتی بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در این کشورها دارد. بنابراین، این کشورها نه تنها از طریق منابع متداول رشد (از جمله سرمایه‌گذاری در سرمایه مادی و انسانی و...) بلکه از طریق توسعه صنعت گردشگری نیز می‌توانند به رشد و توسعه اقتصادی دست یابند. زیرا صنعت گردشگری، یکی از صنایع مهم و پردرآمد جهان به‌ویژه در قرن بیست‌ویک، شناخته شده و از عواملی است که گسترش آن اثرات زیست‌محیطی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی گوناگونی در کشورها به‌دنبال دارد. بنابراین، لازم است که سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان برای افزایش رشد اقتصادی، به این صنعت توجه بیشتری داشته باشند و به‌منظور توسعه آن، سرمایه‌گذاری‌های قابل توجهی برای این بخش در نظر بگیرند و موانع توسعه این صنعت از جمله عوامل زیربنایی، رفاهی، فرهنگی را تا حد ممکن رفع کنند. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی مؤثرترین و واقعی‌ترین نوع سرمایه‌گذاری خارجی است که در حقیقت یکی از چرخه‌های اقتصاد

جهانی نیز به شمار می‌آید. در این نوع سرمایه‌گذاری، سرمایه‌گذاران به صورت مستقل یا مشارکتی در تولید و ساخت کالا و استخراج مواد اولیه و سایر مراحل فعالیت اقتصادی و همچنین سرمایه‌گذاری در امر توریسم و جهانگردی در کشور حضور می‌یابند. در واقع سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی معمولاً در دو قالب سرمایه‌گذاری سهام‌دارانه خارجی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی صورت می‌گیرد. هدف مقاله حاضر بررسی اثر افزایش درآمدهای گردشگری بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، در کشورهای منتخب، طی بازه زمانی ۲۰۰۸-۲۰۱۴ است؛ بدین منظور با به‌کارگیری روش‌های اقتصادسنجی و تخمین مدل اثرات ثابت با وجود ناهمسانی واریانس به برآورد الگو پرداخته شد. نتایج نشان می‌دهد که درآمدهای گردشگر اثر مثبت و معنی‌داری بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارد. بنابراین، فرضیه موردنظر در این مقاله تأیید می‌شود. تأثیر تعداد کاربران اینترنت، که منعکس‌کننده زیرساخت‌های اقتصادی است، درجه بازبودن اقتصاد بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی مثبت و معنی‌دار است. تورم اثر منفی بر میزان سرمایه‌گذاری در اقتصاد داشته و باعث کاهش این متغیر مهم در اقتصاد می‌شود. بنابراین، با توجه به مبانی نظری در اقتصاد کلان این مهم مورد تأیید است. با توجه به تأثیر مثبت درآمد گردشگری بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی پیشنهاد می‌شود، در برنامه‌های اقتصادی دولت تأکید جدی بر این مهم شود و با اجرای سیاست‌های اصل ۴۴، در زمینه به‌کارگیری منابع بخش خصوصی در اقتصاد، تضمین قراردادهای، احترام به حقوق مالکیت و تکمیل زیرساخت‌های اقتصادی، زمینه مساعدی برای آن فراهم شود. به‌طور کلی پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:

اجرای کامل سیاست‌های اصل ۴۴ قانون اساسی، برای جذب و به‌کارگیری فعالان اقتصادی در حوزه گردشگری، به‌طور مدون و جدی در برنامه‌های توسعه اقتصادی لحاظ شود و براساس یک برنامه زمان‌بندی با جدیت و عزم ملی اجرایی شود.

ایجاد زمینه‌های بیشتر و اعطای تسهیلات مناسب مالی، برای جذب بیشتر سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی، با توجه به قابلیت صنعت گردشگری در کشور بسیار مهم تلقی می‌شود. بنابراین، دولت باید براساس اهداف سند چشم‌انداز بیست‌ساله کشور همچنین برنامه پنج‌ساله پنجم و تدوین دقیق‌تر برنامه ششم توسعه، اقدامات اقتصادی مناسبی برای توسعه گردشگری و افزایش درآمدهای خود در این صنعت انجام دهد.

منابع

لی، جان (۱۳۷۸). گردشگری و توسعه در جهان سوم، مترجمان: عبدالرضا رکن‌الدین افتخاری و دیگران، تهران: شرکت چاپ و نشر بازرگانی.

عربی، سید محمد؛ داوود ایزدی (۱۳۷۸). مدیریت جهانگیری، مبانی راهبردها و آثار، تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.

امیریان، سعید. (۱۳۷۹). بررسی اثرات اقتصادی گردشگری در جمهوری اقتصادی ایران با استفاده از تحلیل داده - ستانده، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.

بردبار، بیتا؛ موسوی، سیدنعمت‌الله. (۱۳۹۰). «گردشگری و رشد اقتصادی»، همایش ملی گردشگری، اقتصاد و بازاریابی.

پورفرج، علیرضا؛ عیسی‌زاده روشن، یوسف؛ چراغی، کبری. (۱۳۸۷). فناوری اطلاعات و ارتباطات، صنعت گردشگری، رشد اقتصادی، فصلنامه اقتصاد و تجارت نوین، ش ۱۳، ص ۶۶-۴۶.

تولایی، سیمین. (۱۳۸۵) «جهانی شدن ابزاری در راستای توسعه گردشگری در ایران»، تحقیقات جغرافیایی، ش ۸۲، صص ۱۴۴-۱۳۲.

رنج‌پور، رضا؛ کریمی تکانلو، زهرا؛ نجفی‌نسب، میرحجت. (۱۳۹۰). «بررسی فرضیه گردشگری منجر به رشد» در ایران طی دوره ۸۸-۱۳۴۷»، فصلنامه تحقیقات اقتصادی راه اندیشه.

طیعی، سیدکمیل؛ بابکی، روح‌الله. جباری، امیر. (۱۳۸۶). «بررسی رابطه توسعه گردشگری و رشد اقتصادی در ایران (۱۳۸۳-۱۳۳۸)»، پژوهش‌نامه علوم انسانی و اجتماعی «ویژه اقتصاد»، سال هفتم، ش ۲۶.

محنت‌فر، یوسف؛ صالحی، صادق. (۱۳۹۱). «گردشگری و توسعه پایدار در اقتصاد ایران»، همایش گردشگری و توسعه پایدار. دانشگاه مازندران.

محنت‌فر، یوسف؛ صمیمی، احمد. (۱۳۸۷). بررسی خصوصی‌سازی و اصل ۴۴ قانون اساسی در اقتصاد ایران، فصلنامه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی، شماره ۴۸، زمستان مشیری، سعید. (۱۳۸۹). خصوصی‌سازی و رشد اقتصادی یک مطالعه بین‌کشوری. مجله تحقیقات اقتصادی، شماره ۱۴۱، صص ۱۵۸-۹۰.

یاوری، کاظم؛ رضاقلی‌زاده، مهدیه؛ آقایی، مجید؛ مصطفوی، سیدمحمدحسن. (۱۳۸۹). تأثیر مخارج توریسم بر رشد اقتصادی کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی، مجله تحقیقات اقتصادی، ش ۴۵:۹۱، خدایانه، مسعود؛ سیه‌حسنوند (۱۳۹۳). تأثیر گردشگری بر رشد اقتصادی در کشورهای در حال توسعه: دو رویکرد پانل ایستا و پانل پویا، فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان، شماره ۲، تابستان، صص ۸۷-۱۰۲

Baltagi, H.B.(2005), "Econometric Analysis of Panel Data", Johnwiley and Sonc, Third Edition.

Chen-Fu, C. Chiou-Wei, S. 2009. "Tourism expansion, tourism uncertainly and economic growth: New evidence from Taiwan and Korea", Tourism Management, No 30, pp 812-818.

Dritsakis, N. 2009." Tourism Developmentand Economic GrowthinSeven Mediterranean Countries: A Panel Data", Tourism Economics, No 4, pp 801-816.

Fayissa, B. Nsiah, C. Tadasse, B. 2007. "The Impact of Tourism on Economic Growth and Development in Africa", Department of Economicsand Finance Working Paper Series.

Gautam, B. P. ۲۰۱۱. "Tourism and Economic Growth in Nepal", NRB Economic Review.

- Khalil. S. Khan Kakar, M. Waliullah. 2007. " Role of Tourism in Economic Growth: Empirical Evidence from Pakistan Economy", Pakistan Department Review, No 46, pp 985-995.
- JafariSamimi, A. Sadeghi, S. Sadeghi, S. 2011. "Tourism and Economic Growth in Developing Countries: P-VAR Approach", Middle-East Journal of Scientific Research, No 10, pp28-32.
- Alesina, A., & Angeletos, G.-M. (2005). Corruption, inequality, and fairness. *Journal of Monetary Economics*, 52, 1227-1244.
- Albuquerque, R., Loayza, N., & Servén, L. (2005). World market integration through the lens of foreign direct investment. *Journal of International Economics*, 66(2), 267–295.
- Brooks, S. M. (2007). Globalization and Pension Reform in Latin America. *Latin American Politics & Society*, 49(4), 31–62.
- Biglaiser. G, DeRouen. K.(2006). Economic Reforms and Inflows of Foreign Direct Investment in Latin America. *Latin American Research Review*, Vol. 41, No. 1, pp. 51-75.
- Boubakri, N. Cosset, J-c. Debab, N. Valéry, P.,(2013). Privatization and Globalization: An Empirical Analysis. *Journal of Banking & Finance*, No.37, 1898–1914.
- Catalan, M., Impavido, G., & Musalem, A. (2001). Contractual savings or stock market development: Which leads? *Journal of Applied Social Science Studies*, (120), 445–487.
- Campos, N. F., & Kinoshata, Y. (2008). Foreign direct investment and structural reforms: Evidence from Eastern Europe and Latin America. IMF Working Paper 08/26. Washington, DC: International Monetary Fund.
- Dion, M. (2009). Globalization, Democracy, and Mexican Welfare, 1988–2006. *Comparative Politics*, 42(1), 63–82.
- Feldstein, M. (1997). The case for privatization. *Foreign Affairs*.
- Gani, A.,(2005). Foreign Direct Investment and Privatization. USPEC Working Paper, No. 2005/6, Department of Economics, University of the South Pacific.
- Gastanaga.V.M , Nougent.J.B , Pashamova.B.P(1998) . Host Country Reform and FDI Inflows: How Much Difference do They Make?. *World Development*, Vol.26,No.7,PP.1999-1341.
- Greene, wh,(2004) .*Econometric Analysis*, Macmillan Publishing Company, New York University.
- Habib, M., & Zurawicki,L. (2002). Corruption and Foreign Direct Investment. *Journal of International Business Studies*, 33 (2), 291-307.
- Kay, S. (2000). Recent Changes in Latin American Welfare States: Is There Social Dumping?, *Journal of European Social Policy*, 10(2), 185–203.

Madrid, R. (1999). *The New Logic of Social Security Reform: Politics and Pension Privatization in Latin America*, Unpublished Doctoral Dissertation, Stanford University, Stanford.

Maxfield, S.(1997). *Gatekeepers of Growth: Central Banking in Developing Countries*, Princeton, NJ: Princeton University Press.

Mirjalili, h.(2002). "Corruption and Economic Reformation In Iran", The Second2.yearly Seminar of Economic. The Program and Theory Basics Modares Training Collage, Tehran Economics Research Center. (In Persian).

Madrid, R. (1999). *The New Logic of Social Security Reform: Politics and Pension Privatization in Latin America*. Unpublished Doctoral Dissertation, Stanford University, Stanford.

Mukherjee, A. Suetrong, K.(2009). Privatization, Strategic Foreign Direct Investment and Host-Country Welfare. *European Economic Review*, 53, 775–785.

Rasekhi.S, Seyedi. Z, (2010), An Examination of Economic Liberalization Impact on Foreign Direct Investment in Selected Developing Countries, *Iranian Economic Review*, Vol.14, No.25.

REECE, C.G SAM,A.(2011). Impact of Pension Privatization on Foreign Direct Investment. *World Development* Vol. 40, No. 2, pp. 291–302.

Sader, Frank, 1994, *Privatization Techniques and Foreign Investment In Developing Countries, 1988-93*, International Finance Corporation, Washington, D.C., pp. 26-33.

Smarzynska, B. K., & Wei Shang-Jin. (2002). Corruption and cross-border investment: firm-level Evidence. William Davidson Institute Working Paper No. 494:1-29.

Evidence. William Davidson Institute Working Paper No. 494:1-29.

samimi, A,J ., Sadeghi, S(2011) Tourism and economic growth in developing countries: P-VAR approach. *Middel –east journal of scientific reserch*, 10(1): 28-32

safdari, m , abouemehrrizi, M 7 elahi , M (2012). Impact Of Tourism Spending On Economic Growth In Iran. *American Journal Of Scientific Reserch*. 48: 68-73

Po, W. C., & Huang, B. N. (2008). Tourism development and economic growth– a nonlinear approach. *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications*, 387(22), 5535-5542.

Katircioglu, S. T. (2009). Revisiting the tourism-led-growth hypothesis for Turkey using the bounds test and Johansen approach for cointegration. *Tourism Management*, 30(1), 17-20.

Umpierre, D., Ribeiro, P. A., Kramer, C. K., Leitão, C. B., Zucatti, A. T., Azevedo, M. J., ... & Schaan, B. D. (2011). Physical activity advice only or structured exercise training and association with HbA1c levels in type 2 diabetes: a systematic review and meta-analysis. *Jama*, 305(17), 1790-1799.